

DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_05

УДК 343.98

А. Г. Вуйма,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>, e-mail: avuima@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРИЗНАЧЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, РОЗПОЧАТИХ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ВЧИНЕННЯМ УБИВСТВ

Проаналізовано сучасні можливості молекулярно-генетичних методів дослідження у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивств. Розглянуто поширені помилки слідчих, яких припускаються останніми під час проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій, спрямованих на виявлення, видучення та відібрання зразків для проведення експертизи, а також під час підготовки до призначення її проведення молекулярно-генетичних експертиз. Визначено деякі наслідки, що настають унаслідок неправильних дій ініціаторів судових експертиз. Сформульовано рекомендації щодо усунення розповсюджених помилок, які мають місце у слідчій практиці.

Ключові слова: кримінальне провадження, ДНК-аналіз, судова експертиза, молекулярно-генетична експертиза, досудове розслідування, розслідування вбивств.

Постановка наукової проблеми. Кожен злочин викликає різноманітні зміни в матеріальній обстановці й у предметі посягання. Типовими наслідками вбивства є сліди в широкому розумінні: відбитки, речовини та сліди-предмети, залишені суб'єктом, його жертвою, іноді — іншими особами¹. Наявність таких слідів на місці вчинення злочину зумовлено злочинними діями осіб та активним опором потерпілої особи².

Найбільш інформативними слідами зазвичай вважають об'єкти біологічного походження. Застосування ДНК-типуювання є найбільш доказовим методом аналізу біологічного матеріалу. Доказовість зазначеного методу обґрунтовано тим, що молекула ДНК є унікальною (окрім однойцевих близнюків), сталою, тобто не змінюється упродовж життя та є тотожною всім молекулам ДНК, що містяться в клітинах організму

---

¹ Павлишин Б. О. Проблеми експертного забезпечення досудового розслідування вбивств//*Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2017. № 26. С. 108.

² Коропечька С. О. ДНК-аналіз та особливості відбирання для його проведення біологічних зразків//*Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород, 2015. № 5. С. 278.

людини ¹. В Україні згаданий метод застосовують в Експертній службі МВС з 90-х років ХХ століття у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі ².

Аналіз слідчої та судової практики свідчить про неодноразове підтвердження ефективності молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях щодо вбивств. Безумовно, дослідження біологічних слідів людини потрібно здійснювати за різними напрямками для здобуття об'єктивної інформації не тільки про джерело їх походження (конкретну людину), а й про відповідність часу утворення біологічних слідів часу вчинення злочину. Якщо злочинець задалегідь приготував предмет з біологічним матеріалом, а потім підкинув його на місце злочину, цей час відрізнятиметься, що потребує ретельної перевірки і співставлення з іншими доказами у провадженні ³. У зв'язку з цим, визнання судом висновку експерта належним і допустимим доказом зумовлено численною групою факторів, пов'язаних між собою.

Своєю чергою, ефективність розв'язання ідентифікаційних завдань, що покладаються на цей вид досліджень, зумовлено правильністю дій ініціаторів експертиз на кожному етапі, безпомилковістю дій судових експертів, високим рівнем матеріально-технічного забезпечення тощо. Неприпустимість помилок з боку обвинувачення під час підготовки та призначення молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях щодо вбивств — одна з передумов виконання завдань кримінального провадження. Зазначене можливе за умови аналізу практики та розробляння на цій основі науково обґрунтованих методичних рекомендацій, удосконалення існуючих і впровадження їх у діяльність працівників відповідних органів та установ.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблем проведення молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях присвячено наукові праці: А. І. Вінберга, В. Г. Гончаренка, Г. І. Грамовича, Ю. М. Грошевого, В. О. Гусевої, А. Я. Дубинського,

¹ Василенко В. С. Загальна теорія проведення ДНК-експертизи//*Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю з дня народж. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18—19.04.2019). Харків, 2019. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2019/sbornik_150.pdf (дата звернення: 15.06.2020).

² Матарикіна О. В. Актуальність молекулярно-генетичної експертизи на етапі сучасного розвитку криміналістики//*Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народж. проф. М. В. Салтєвського (Харків, 08.11.2017). Харків, 2017. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/56.pdf (дата звернення: 15.06.2020).

³ Галан Н. В., Чорний М. В. Використання генетичної експертизи у кримінальному провадженні//*Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: тези доповіді міжвузівської наук.-практ. конф. (Київ, 23.03.2017). Київ, 2017. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4222> (дата звернення: 15.06.2020.)

В. С. Зеленецького, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, М. П. Климчука, І. М. Козаченка, В. О. Коновалової, О. Н. Колесніченка, Г. Ф. Кривди, Р. Г. Кривди, М. В. Костицького, Є. Д. Лук'янчикова, О. В. Матарикіної, Г. В. Мудрецької, О. С. Нарусевича, М. В. Нечеснюка, А. А. Патики, С. В. Петричука, Р. Л. Степанюка, І. Я. Фрідмана та ін.¹ Роботи згаданих учених підтверджують ефективність молекулярно-генетичних експертиз та свідчать про необхідність подальшого дослідження можливостей та особливостей призначення і проведення зазначених експертиз у кримінальних провадженнях, а особливо під час розслідування вбивств.

Мета статті — визначення сучасних можливостей молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивств; дослідження типових помилок, яких припускається сторона обвинувачення на етапах підготовки та призначення згаданих експертиз і розроблення рекомендацій щодо їх недопущення й усунення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Характеристика молекули ДНК дають змогу розв'язувати проблеми ідентифікації осіб за мікрослідами, тобто дослідженню підлягають клітини, які містять ядра. Ядерна ДНК міститься у крові, спермі, слині, волосній луковичці, в органах і тканинах організму людини, які зазвичай відбирають для проведення молекулярно-генетичних експертиз.

Наразі практиці відомі випадки призначення згаданих експертиз з метою ідентифікації зразка рідкої сечі та проведення порівняльного аналізу зі зразком крові особи, яка проходить у справі, у випадках, коли існує підозра про підміну або знищення біологічних зразків особи, причетної до вчинення злочинів². Цей факт свідчить про вагомий внесок учених-генетиків, завдяки яким розширено способи доказування у кримінальних провадженнях.

Перш ніж призначити експертизу, слідчий має усвідомити, які обставини вчинення злочину дозволить визначити це дослідження та чи мають вони значення для досудового розслідування, існує необхідність негайного призначення експертизи чи слід зачекати і провести інші слідчі (розшукові) і процесуальні дії (наприклад, відібрати зразки для експертизи).

Слід наголосити, що у разі наявності можливості розв'язання завдань кримінального провадження без проведення молекулярно-генетичної експертизи, на нашу думку, слід їх використовувати, адже, відповідно до

¹ Див., наприклад: Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі: навч.-дов. посіб./уклад.: Ю. М. Грошевий, М. Л. Цимбал, Е. Б. Сімакова-Єфреман та ін. Харків: Одиссей, 2004. 448 с.; Винберг А. И. О научных основах криминалистической тактики//*Правоведение*. 1965. № 3. с. 82; Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Ін Юре, 2007. 529 с.; Кривда Р. Г. Використання аналізу ДНК у судово-медичних експертизах/Н. Е. Кожухова, Г. Ф. Кривда, Р. Г. Кривда та ін.; за ред. Ю. М. Сиволапа і Г. Ф. Кривди. Одеса: ОДМУ, 2001. 92 с.; та ін.

² Кривда Р. Г. Дослідження зразків рідкої сечі за допомогою молекулярно-генетичних методів//*Медичний форум*. Львів, 2017. № 10 (10). С. 74.

положень кримінального процесуального законодавства, жоден доказ не має наперед визначеної сили¹, отже, і переваг — порівняно з іншими. Цю позицію обґрунтовано й тим, що кількість лабораторій в Україні обмежена, експерти доволі завантажені, а час проведення досліджень — тривалий, і іноді перевищує час досудового розслідування. Своєю чергою, слідчі не цілком усвідомлюють складність та високу вартість проведення цього дослідження і не розуміють повною мірою його можливостей².

У наукових колах сформувалися певні позиції щодо того, які ідентифікаційні завдання дає змогу розв'язати молекулярно-генетична експертиза. Так, під час розслідування вбивств дослідження біоматеріалу доцільно проводити з метою ідентифікації особи у таких випадках:

- 1) визначення належності біоматеріалу конкретній особі або виключення такої належності;
- 2) визначення статевої належності біологічних слідів і об'єктів;
- 3) дітовбивств (зокрема, немовлят), для визначення того, чи є особи, що проходять у справі, батьками дитини;
- 4) визначення, чи є рештки або частини трупа рештками однієї людини та чийми саме, за дослідженням зразків близьких родичів;
- 5) виявлення зв'язку між різними злочинами — визначення, що сліди біоматеріалу, які виявлено на місцях різних злочинів, залишила та сама особа;
- 6) порівняння генетичного профілю біологічного об'єкта з генетичними даними, які зберігаються в комп'ютерній базі даних, і за співпадіння — орієнтування слідства на пошук певної особи тощо³.

Отже, визначившись із колом завдань, які здатна розв'язати молекулярно-генетична експертиза, можемо визначити доцільність її проведення.

Науковці вважають, що проведення експертизи — це її призначення і проведення, яке слід розуміти як здійснення експертного дослідження⁴. Поряд із цим, етап підготовки до призначення експертизи є достатньо важливим і впливає на результати, що будуть здобуті.

Підготовка матеріалів для провадження експертизи являє собою систему процесуальних, організаційних, тактичних і технічних дій зі збирання,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями)//*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88.

² Лозова С. М., Лозовий А. О. Проблемні питання підготовки і проведення молекулярно-генетичних експертиз//*Актуальні проблеми правоохоронної діяльності: тези доп. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Севєродонецьк, 23.12.2016)*. Севєродонецьк, 2016. С. 201.

³ Топчій В. В. Актуальність судової молекулярно-генетичної експертизи та проблемні питання щодо її проведення//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2018. № 18. С. 259.

⁴ Арсеньев А. Д. Процессуальный статус субъектов судебной экспертизы по уголовным делам//*Процессуальные аспекты судебной экспертизы: сб. науч. тр.* Москва: ВНИИСЭ, 1996. С. 39—52.

підготовки й оформлення необхідних для проведення експертизи об'єктів експертного дослідження ¹.

Як ми вже зауважували, проведення судової молекулярно-генетичної експертизи пов'язане з необхідністю дослідження біологічного матеріалу та речових доказів, що можуть бути виявлені й вилучені ще під час огляду місця події. У зв'язку з цим можна стверджувати, що процес підготовки до експертизи здійснюється від самого початку здійснення розслідування, і слідчий має усвідомити це ще від початку отримання повідомлення про вчинення вбивства.

Використання спеціальних знань під час огляду місця вчинення вбивства є обов'язковою умовою для кваліфікованого провадження розслідування ². При цьому до проведення огляду місця події слід не допускати сторонніх осіб, адже це збільшує вірогідність настання контамінації (забруднення об'єктів біологічного походження чужорідною ДНК).

Так, у разі виявлення контамінації, молекулярно-генетичні дослідження в ДНК-лабораторіях припиняють. Працівник, який виявив контамінацію, повинен негайно сповістити про це керівника з якості, а керівник з якості — відповідного керівника відділу (лабораторії). Результати, здобуті разом з контамінованими пробами, вважають недійсними, а всі зразки слід дослідити повторно ³.

Недотримання заходів стерильності слід вважати типовою помилкою, проте, не завжди «забруднення» ДНК відбувається через провину працівників правоохоронних органів. Безумовно, контамінація ДНК можлива на будь-якому етапі. Ця ситуація матиме місце й у разі перебування на місці події численної кількості осіб до моменту вчинення злочину. У зв'язку із цим на місці події слід бути уважним, дотримувати заходів стерильності, зважаючи на відомі обставини вчинення злочину, правильно визначити місце, де слід здійснити змиви, які в подальшому необхідно відправити на дослідження експертів-генетиків.

Що стосується відібрання зразків, то його слід здійснювати з дотриманням певних вимог. Так, на практиці найбільш розповсюдженим є відібрання букального епітелію. Цей метод є безпечним, його здійснюють з використанням стерильних ватяних паличок і щіточок ⁴. Перед відібранням біологічного матеріалу особа має дотримувати певних правил:

¹ Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: моногр. Харків: В деле, 2015. С. 324.

² Гула Л., Черпушак В. Використання спеціальних знань під час огляду місця вчинення вбивства//*Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2018. С. 131.

³ Повх А. С., Романчук С. М. Контамінація під час молекулярно-генетичного дослідження. Причини її виникнення та наслідки//*Криміналістичний вісник*. Київ, 2018. № 2 (30). С. 114.

⁴ Канава О. Ю. Проблемні питання проведення молекулярно-генетичних досліджень при ідентифікації безвісти зниклих осіб//*Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2019. № 5. С. 299.

1. За одну годину до відбирання потрібно утриматися від паління та вживання їжі й будь-яких напоїв.
2. Перед відбиранням зразків букального епітелію кілька разів прополоскати ротову порожнину чистою водою, не використовуючи при цьому зубної пасти або інших засобів гігієни для порожнини рота.
3. Якщо дитина не може самостійно прополоскати ротову порожнину — їй необхідно дати попити води (якщо дитина не п'є води — відбір зразків у дитини здійснюють не раніше ніж за дві години після годування груддю або за одну годину після годування дитячими сумішами).
4. Для безпосереднього відбирання зразків букального епітелію особа, у якої відбирають біологічні зразки (для малолітньої особи — батько або мати), поміщає щіточку (або стерильну ватяну паличку) у ротову порожнину і проводить нею щонайменше 10 разів по внутрішніх поверхнях правої та лівої щоки (злегка натискаючи та повертаючи щіточку чи ватяну паличку). Для кожної особи процес відбирання зразків повторюють двічі (з використанням ще однієї щіточки або ватяної палички).
5. Після завершення процедури відбирання зразків букального епітелію складають відповідний акт (якщо участь у процесі, крім особи, у якої було відібрано зразок, бере винятково працівник Експертної служби МВС) або протокол відбору зразків слідчим ¹.

Коректний відбір зразків, правильне зберігання та транспортування є умовами максимального відстрочення деградації ДНК, тобто зміни ДНК. Деградація ДНК у зразках та біологічних слідах дослідження відбувається через вплив зовнішніх чинників або внутрішньоклітинних механізмів, а саме: гідролітичного розщеплення, хімічного окиснення та ферментативної деградації. Зазначені процеси спричиняють сегментацію ДНК на більш дрібні фрагменти ².

Слід зважати, що до головних зовнішніх чинників, які впливають на деградацію ДНК, належать: температура, світлові промені, підвищена вологість. Зазначені фактори сприяють появі та швидкому розмноженню бактерій, а також подальшому гниттю біологічних слідів ³. Водночас маємо

¹ Методичні рекомендації з організації проведення відбору зразків біологічного походження в близьких осіб зниклих безвісти та призначення молекулярно-генетичної експертизи, проведення заходів з розшуку зазначених громадян та реагування за фактами зникнення безвісти людей у районах проведення антитерористичних операцій/МВС України, Державний НДЕКЦ; Нацполіція України, Головне слідче управління, Департамент карного розшуку. Київ, 2016. С. 8—10.

² Dr. Surat P., Ph. D. Reviewed by Dr. Damien Jonas Wilson, MD, Medical Life Science (2018). URL: <https://www.news-medical.net/medical/authors/damien-jonas-wilson?page=24> (дата звернення: 01.06.2020).

³ Афанасьєва К. В. Деградація ДНК в судовій молекулярно-генетичній експертизі//*Теорія та практика судово-експертної діяльності*: матеріали VIII міжвідом. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15303> (дата звернення: 15.06.2020).

звжати, що природні процеси у будь-якому випадку після смерті людини призводять до деградації ДНК¹.

Отже, виявлені й відібрані біологічні зразки, а також речові докази, потрібно висушити, запакувати у паперове пакування і зберігати у прохолодному та позбавленому сонячного світла місці з низькою вологістю. У разі замороження зразків, необхідно уникати випадків їх неодноразового розмороження. Задля збереження ДНК слідчий має забезпечити правильні їх відбір і пакування, створення і підтримання відповідних умов зберігання та, у певних випадках, якнайшвидше призначення згаданої експертизи.

Усвідомлення зазначених вище ідентифікаційних завдань, які дає змогу розв'язати молекулярно-генетична експертиза під час розслідування вбивств, певною мірою забезпечить правильність дій слідчих на початковому етапі розслідування.

Важливою умовою успішного розв'язання експертних завдань є правильне обрання послідовності призначення різних видів судових експертиз. Зокрема, слід пам'ятати, що, з одного боку, методи молекулярно-генетичного дослідження є руйнівними, тому після його проведення визначення, наприклад, папілярного візерунка у слідах рук є неможливим. З іншого боку, вилучення слідів рук і проведення дактилоскопічної експертизи для подальшого молекулярно-генетичного дослідження вимагає застосування технічних засобів і методів, що забезпечують збереження ДНК. Крім того, у кожному випадку призначення судової молекулярно-генетичної експертизи експертові необхідно надати дозвіл на знищення об'єкта дослідження. В іншому разі проведення експертизи є неможливим².

Так, доволі розповсюдженими помилками, які мають місце у слідчій практиці під час призначення експертиз, є помилки щодо об'єктів дослідження, кількості судових експертиз, а також послідовності їх призначення.

Першим є призначення однієї молекулярно-генетичної експертизи за значною кількістю об'єктів, що збільшує терміни проведення судової експертизи, а отже, і терміни розв'язання надважливих для розслідування питань, значно зростає вартість витратних матеріалів і вірогідність експертної помилки через надмірну тривалість і трудомісткість процесу дослідження. Другою проблемою є необґрунтоване призначення багатьох молекулярно-генетичних експертиз за значною кількістю речових доказів, хоча вірогідність знаходження на них значущої для справи ДНК є незначною³.

---

¹ McCord B., Opel K., Funes M., Zoppis S., Jantz L. M. An Investigation of the Effect of DNA Degradation and Inhibition on PCR Amplification of Single Source and Mixed Forensic Samples. 2011. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236692.pdf> (дата звернення: 15.06.2020).

² Степанюк Р. Л. Особливості призначення судової молекулярно-генетичної експертизи під час розслідування вбивств//*Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2019. № 3. С. 174—178.

³ Там само.

Також типовими є помилки, коли під час спрямування на дослідження великогабаритних об'єктів не уточнено конкретних ділянок об'єкта для виявлення біологічних слідів людини, припущення помилок і/або невідповідностей в особистих даних (П. І. Б., дата народження) у матеріалах кримінального провадження на пакуваннях речових доказів¹.

Особливої уваги потребує проблема визначення питань, які буде поставлено на розв'язання експертові. Кримінальний процесуальний кодекс України зазначає, що не дозволено призначати експертизу для з'ясування питань права, проте, іноді слідчі, призначаючи експертизи, виходять за межі, визначені законодавцем.

Аналіз слідчої та судової практики свідчить і про випадки формулювання питань щодо визначення генетичних ознак об'єктів, не запитуючи про наявність чи відсутність збігу цих ознак².

Вважаємо, що для уникнення згаданих помилок, що мають місце у слідчій практиці, необхідно залучати до кримінального провадження як спеціалістів осіб, які добре обізнані в галузі молекулярної генетики. Останні, ознайомившись з матеріалами кримінального провадження, можуть надати чіткі рекомендації щодо необхідної кількості експертиз, об'єктів, які мають бути надані на дослідження, допоможуть сформулювати чіткі питання, які слід поставити на розв'язання експертові.

Конкретні питання дозволять експертам надати чіткі й однозначні відповіді. Отже, такі висновки відповідатимуть необхідним вимогам: ясності, однозначності, обґрунтованості, розуміння яких не потребуватиме спеціальних знань³.

Необхідність попереднього залучення спеціаліста обґрунтовано ще й тим, що, отримавши його консультацію, слідчий зможе передбачити, які додаткові матеріали знадобляться експертові для проведення його дослідження, що виключатиме можливість заявлення останнім клопотань, розгляд та відповіді на які подовжать терміни проведення експертизи, а також, можливо, виключить необхідність проведення додаткових експертиз щодо того самого об'єкта.

Крім того, вважаємо, що з метою формування у недосвідчених слідчих відповідних знань і навичок, доцільним є створення у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивства, групи слідчих, старшим якої призначати слідчого, що має відповідний досвід у розслідуванні злочинів згаданого виду. Можливість ознайомлення недостатньо досвідчених слідчих з матеріалами кримінального провадження

¹ Канава О. Ю. Знач. твір. С. 300.

² Степанюк Р. Л. Знач. твір. С. 177.

³ Степанюк Р. Л., Щербаковский М. Г., Кикинчук В. В., Лапта С. П., Гусева В. А. Проблемы применения судебной молекулярно-генетической экспертизы в уголовном производстве Украины//*Georgian medical news*. Тбилиси — Нью-Йорк, 2019. № 5 (290). С. 160.

сприятиме збагаченню їх відповідними знаннями й навичками, усвідомленню ними порядку й особливостей проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій.

Висновки. Підбиваючи підсумки викладеного, зазначимо, що унікальність молекули ДНК забезпечує розв'язання певних ідентифікаційних завдань у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивств, серед яких: визначення належності біоматеріалу конкретній особі, зокрема решток трупа, за дослідженням зразків близьких родичів, статевої належності біологічних слідів і об'єктів, визначення біологічної спорідненості, порівняння генетичного профілю біологічного об'єкта з генетичними даними, які зберігаються в комп'ютерній базі даних, і за співпадіння — орієнтування слідства на пошук певної особи.

Сучасні можливості згаданих експертиз полягають у дослідженні ДНК-молекул, що містяться у крові, спермі, слині, волосній луковиці, органах і тканинах і у зразках сечі. Під час проведення судових молекулярно-генетичних експертизах можна визначити статеву та видову належність досліджуваного об'єкта.

Підготовка до призначення експертизи є важливим етапом експертного дослідження. Під час розслідування вбивств ефективність проведення молекулярно-генетичної експертизи залежить від дотримання низки умов під час огляду місця події, зокрема, щодо забезпечення стерильності, недопущення на місце події сторонніх осіб, а також правильного визначення місця ймовірного залишення злочинцем біологічних слідів. Відібрання зразків для проведення експертизи потрібно здійснюватися з дотриманням рекомендацій, визначених у нормативних актах.

Правильне вилучення й подальше зберігання та транспортування біологічних зразків і речових доказів, передусім, є результатом правильності дій слідчих під час проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій, і зрештою дасть змогу розв'язати конкретні ідентифікаційні завдання під час проведення судових молекулярно-генетичних експертиз. Зважаючи на можливість контамінації та деградації ДНК, слідчий має вживати усіх можливих заходів для запобігання настанню згаданих процесів.

Недопущення слідчими помилок під час підготовки та призначення судових молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивств, можна забезпечити підвищенням рівня спеціальних знань останніх, формуванням у них відповідних навичок. Для забезпечення згаданих процесів доцільним є залучення спеціалістів до проведення огляду місця вчинення вбивства, а також інших слідчих (розшукових) і процесуальних дій. Також вважаємо за доцільне закріпити на законодавчому рівні обов'язок керівника органу досудового розслідування створювати у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивств, слідчу групу, старшим якої призначати досвідченого слідчого. Розглянуті

положення мають вагомe значення для розв'язання завдань кримінального провадження, а тому потребують подальшого дослідження.

References

- Afanasieva, K. V. (2019). Dehradatsiia DNK v sudovii molekuliarno-henetychnii eksper-tyzi. *Teoriia ta praktyka sudovo-ekspertnoi diialnosti: tezy dop. VIII mizhvidom-cha nauk.-prakt. konf.*, Kyiv, 27 lystop. 2019 r. Kyiv, 27, November. <http://elar.naiiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15303> (data zvernennia: 15.06.2020) [in Ukrainian].
- Arsenev, A. D. (1996). Protssesualnyy status subektov sudebnoy ekspertizy po ugovnym delam. *Protssesualnye aspekty sudebnoy ekspertizy*, Moscow: VNIISE [in Russian].
- Bruce McCord, Kerry Opel, Maribel Funes, Silvia Zoppis, Lee Meadows Jantz. (2011). *An Investigation of the Effect of DNA Degradation and Inhibition on PCR Amplification of Single Source and Mixed Forensic Samples*. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/236692.pdf>. (date accessed: 15.06.2020).
- Cherepushchak, V., Hula, L., (2018). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas ohliadu mistsia vchynennia vbystvva. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politekhnika»*, 18 [in Ukrainian].
- Chornyi, M. V., Halan, N. V. (2017). Vykorystannia henetychnoi ekspertizy u kryminalnomu provadzhenni. *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia: tezy dop. mizhvuzivskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, Kyiv, 23 bereznia 2017 r. Kyiv, 23, March. <http://elar.naiiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4222/> (data zvernennia: 15.06.2020) [in Ukrainian].
- Dr. Surat P, Ph.D. Reviewed by Dr. Damien Jonas Wilson, MD, *Medical Life Science* (2018). URL: <https://www.news-medical.net/medical/authors/damien-jonas-wilson?page=24>. (date accessed: 01.06.2020).
- Kanova, O. Yu. (2019). Problemni pytannia provedennia molekuliarno-henetychnykh doslidzhen pry identyfikatsii bezvisty znyklykh osib. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 5. DOI: 10.32782/524-0374/2019-5/71 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2007). *Sudova ekspertolohiia*. Kurs lektsii. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
- Koropetska, S. O. (2015). DNK-analiz ta osoblyvosti vidbyrannia dlia yoho provedennia biolohichnykh zrazkiv. *Porivnialno-analitychne pravo*, 5 [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 12.04.2012 r. № 4651-VI*. (2020). Data onovlennia: 11.06.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
- Kryvda, R. H. (2001). *Vykorystannia analizu DNK u sudovo-medychnykh ekspertyzakh*. Eds.: Yu. M. Syvolapa i H. F. Kryvdy. Odesa: ODMU [in Ukrainian].
- Kryvda, R. H. (2017). Doslidzhennia zrazkiv ridkoi sechi za dopomohoiu molekuliarno-henetychnykh metodiv. *Medychnyi forum*, 10 (10) [in Ukrainian].
- Lozova, S. M., Lozovyi, A. O. (2017). Problemni pytannia pidhotovky i provedennia molekuliarno-henetychnykh ekspertyz: *Aktualni problemy pravookhoronnoi diialnosti: tezy dop. Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi Internet konferentsii*, Sievierodonetsk, 23 hrudnia 2016 r. Sievierodonetsk, 23, December [in Ukrainian].
- Matarykina, O. V. (2017). Aktualnist molekuliarno-henetychnoi ekspertizy na etapi suchasnoho rozvytku kryminalistyky. *Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnogo protsesu: tezy dop. mizhznar. nauk.-prakt. konf. do 100-richechia vid dnia narodzhennia prof. M.V. Saltevskeho*, Kharkiv, 8 lystop. 2017 r. Kharkiv,

- 8, November. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/56.pdf (data zvernennia: 15.06.2020) [in Ukrainian].
- Metodychni rekomendatsii z orhanizatsii provedennia vidboru zrazkiv biologichnoho pokhodzhennia v blyzkykh osib znyklykh bezvisty ta pryznachennia molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy, provedennia zakhodiv z rozshuku zaznachenykh hromadian ta reahuvannia za faktamy znyknennia bezvisty liudei u raionakh provedennia antyterorystychnykh operatsii* (2016). Kyiv: MVS Ukrainy, Derzhavnyi naukovo-doslidnyi ekspertno-kryminalistychnyi tsentr, Natsionalna politsiia Ukrainy, Holovne slidche upravlinnia, Departament karnoho rozshuku. [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, V. O. (2017). Problemy ekspertnoho zabezpechennia dosudovoho rozsliduvannia vbystv. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 26 [in Ukrainian].
- Povkh, A. S., Romanchuk, S. M. (2018). Kontaminatsiia pid chas molekuliarno-henetychnoho doslidzhennia. Prychyny yii vynyknennia ta naslidky. *Kryminalistychnyi visnyk*, 2 (30). DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-106 [in Ukrainian].
- Shcherbakovskiy, M.H. (2015). *Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzheni*: monohrafiia. Kharkiv: V dele [in Ukrainian].
- Stepaniuk, R. L. (2019). Osoblyvosti pryznachennia sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy pid chas rozsliduvannia vbystv. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 3, 174-178. DOI: 10.31733/2078-3566-2019-3-174-180 [in Ukrainian].
- Stepanyuk, R. L., Shcherbakovskiy, M. G., Kikinchuk, V. V., Lapta, S. P., Guseva, V. A. (2019). Problemy primeneniya sudebno molekulyarno-geneticheskoy ekspertizy v ugolovnom proizvodstve Ukrainy. *Georgian medical news*, 5 (290) [in Russian].
- Sudova ekspertyza* (2004): normatyvno-pravove rehuliuвання та naukovi komentari: navch.-dov. posib. Yu. M. Hroshevyi, M. L. Tsybmal, E. B. Simakova-Yefremian ta in (Eds.). Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].
- Topchii, V. V. (2018). Aktualnist sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy ta problemni pytannia shchodo yii provedennia. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 18. DOI: 10.32353/khrife.2018.28 [in Ukrainian].
- Vasylenko, V.S. (2019). Zahalna teoriia provedennia DNK-ekspertyzy. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*: tezy dop. mizhnar. nauk.-prakt. konf. do 100-richchia vid dnia narodzhennia Zasl. prof. M.S. Bokariusa, Kharkiv, 18—19 kvit. 2019 r. Kharkiv, 18-19, April. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2019/sbornik_150.pdf (data zvernennia: 15.06.2020) [in Ukrainian].
- Vinberg, A. I. (1965). O nauchnykh osnovakh kriminalisticheskoi taktiki. *Pravovedenie*. № 3 [in Russian].

А. Г. Вуйма

**ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ К НАЗНАЧЕНИЮ
МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ
В УГОЛОВНЫХ ПРОИЗВОДСТВАХ, НАЧАТЫХ В СВЯЗИ
С СОВЕРШЕНИЕМ УБИЙСТВ**

Досудебное расследование уголовных производств, начатых в связи с совершением убийств, требует от следователей и прокуроров наличия специальных знаний, осознания особенностей и порядка проведения

следственных (розыскных) и процессуальных действий. Наиболее доказательным методом, подтвердившим свою эффективность в указанных уголовных производствах, принято считать метод генотипоскопии.

Порядок подготовки к назначению судебных молекулярно-генетических экспертиз — важный этап экспертного исследования, который следует осуществлять на надлежащем уровне. Ошибки, допущенные следователями при обнаружении, отобрании образцов биологического происхождения, их хранении и транспортировке, исключают возможность решения идентификационных задач, а иногда и выполнения задач уголовного судопроизводства, что и обуславливают необходимость разработки рекомендаций, направленных на устранение таких ошибок.

Цель статьи — определение современных возможностей молекулярно-генетических экспертиз в уголовных производствах, начатых в связи с совершением убийств; исследование типичных ошибок, допускаемых стороной обвинения на этапах подготовки и назначения указанных экспертиз, и разработка рекомендаций по их недопущению и устранению.

Обеспечение устранения и недопущения ошибок, допускаемых следователями, а также предотвращение процессов контаминации и деградации ДНК возможны благодаря повышению уровня специальных знаний следователей и формированию на этой основе навыков проведения соответствующих следственных (розыскных) и процессуальных действий. Указанное возможно благодаря привлечению к проведению указанных действий экспертов в области генетики, а также в случае назначения группы следователей по указанным уголовным производствам.

Приведены и сформулированы рекомендации относительно мер, которые целесообразно предпринимать с целью недопущения и устранения пространственных ошибок, что является перспективным направлением для дальнейших научных разработок.

Ключевые слова: уголовное производство, ДНК-анализ, судебная экспертиза, молекулярно-генетическая экспертиза, досудебное расследование, расследование убийств.

A. Vuima

PECULIARITIES WHILE PREPARING TO THE APPOINTMENT OF FORENSIC MOLECULAR GENETICS EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS INITIATED DUE TO MURDERS

Pre-trial investigation of criminal proceedings initiated due to murders requires to possess special knowledge, take into consideration the peculiarities and procedure for conducting investigative (search) and procedural actions by investigators and prosecutors. The most evidential method is considered to be the method of DNA profiling, which has confirmed its efficiency in the mentioned criminal proceedings.

The procedure of preparing to the appointment of forensic molecular genetics examinations is a significant stage of forensic examination. It should be carried out at an appropriate level. The errors made by investigators while the detection, collection of biological origin samples, their storage and transportation exclude the possibility of solving identification problems, and sometimes the accomplishment of criminal proceedings tasks, what necessitates the need to develop recommendations aimed at eliminating them.

The article purpose is to identify the modern capabilities of forensic molecular genetics examinations in the investigation of murders initiated due to murders, determining typical errors, which are made by prosecutors at the stages of preparation and appointment of the indicated examinations and the development of recommendations for their prevention and elimination.

Ensuring the elimination and prevention of errors that are made by investigators, as well as the prevention of processes of DNA contamination and degradation are possible due to increase in the level of investigators' special knowledge and the formation on this basis of skills for conducting appropriate investigative (search) and procedural actions. It is possible thanks to the involvement of forensic experts in the field of genetics while carrying out these actions, as well as in the case of appointing a group of investigators on indicated criminal proceedings.

The indicated and worded recommendations regarding the measures that are expedient to be taken with the purpose of exclusion and elimination of common mistakes are a promising avenue for further scientific developments.

Keywords: criminal proceedings, DNA analysis, forensic examination, forensic molecular genetics examination, pre-trial investigation, murder investigation.

Надійшла до редколегії 17.06.2020

Вуйма А. Г. Особливості підготовки до призначення молекулярно-генетичних експертиз у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку зі вчиненням убивств//*Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр./редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. Вип. 21. С. 79—91. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020_05.